

IRENE MUEDRA GARCÍA^a

LA PRODUCCIÓ DE L'ESPAI I LA SEGURETAT URBANA: UN ANÀLISI DE LES EXPERIÈNCIES COMUNITÀRIES DEL BARRI ATENENC D'EXARCHIA

RESUM

Aquest treball explora les diferents formes de producció de l'espai i la seua relació amb les percepcions de seguretat i inseguretat al barri atenenc d'Exarchia emprant com a ferramenta analítica la proposta lefebvriana de producció de l'espai. Quins elements espacials, comunitaris o quotidians funcionen com a elements constructius de la percepció de seguretat, des d'on es produeixen els espais, i quines són les relacions i diferències entre els espais produïts des de l'hegemonia estatal i de mercat i aquells produïts des de la comunitat o organitzacions veïnals. En un context de creixent preocupació per la seguretat urbana i un augment de la complexitat de les formes de control social a partir de l'existència d'instruments cada vegada més refinats d'informació i control de la població, la investigació assenjala la necessitat d'enfortir la comunitat des de llocs no estigmatitzadors i socialment justos per tal de produir espais segurs. A la investigació s'ha identificat també una interessant dimensió, en bona part desatesa teòricament del concepte d'inseguretat, que més enllà de la violència física o atemptats a la propietat, es construeix de la mà del sentiment de despossessió.

PARAULES CLAU: comunitat; Exarchia; Lefebvre; seguretat.

^a imuegar@alumni.uv.es

THE PRODUCTION OF SPACE AND URBAN SECURITY: AN ANALYSIS OF THE COMMUNITY EXPERIENCES OF THE ATHENIAN DISTRICT OF EXARCHIA

ABSTRACT

This paper explores the different forms of production of space and its relation to perceptions of security and insecurity in the Athenian neighbourhood of Exarchia, using the Lefebvrian approach to the production of space as the analytical tool. Which spatial, communitarian or everyday elements function as constructive elements of the perception of security, from where and who produces the space, and what the relations and differences are between the spaces produced by the state and the market and those produced by the community or local organizations. In a context of a growing concern for urban safety and an increase in the complexity of forms of social control based on increasingly refined instruments of information and control of the population, this research enlightens the need to strengthen the community from non-stigmatising and socially just places to produce safe spaces. The research has also identified an interesting dimension, slightly neglected in the theory, of the concept of insecurity, which, beyond physical violence or attacks on property, is constructed hand in hand with the feeling of dispossession.

KEYWORDS: community; Exarchia; Lefebvre; security.

INTRODUCCIÓ

La ciutat ha estat lligada al concepte de seguretat des dels seus orígens. Ara, a les ciutats contemporànies assistim a una creixent complexitat de les formes de control social a partir de l'existència d'instruments cada vegada més refinats d'informació i control de la població (Harvey, 2013). Als dispositius de vigilància tradicionals es sumen ara de nous, xarxes tècniques i instruments simbòlics i retòrics que contribueixen conjuntament a la securització dels espais urbans. L'objectiu d'implementar aquestes tècniques és la generació d'un àmbit resguardat per a la circulació de béns i persones, incloent-hi la protecció de la propietat i la vida, però també la producció de fronteres materials i simbòliques que exclouen a determinats grups de població de l'espai (Arias i Luneke, 2022). Amb certa freqüència, aquestes estratègies i tècniques de vigilància estatal que es fonamenten sobre la idea d'ordre públic entren en conflicte amb altres fórmules informals provinents de les xarxes comunitàries urbanes, les dificulten o eliminen.

Aquest treball pretén estudiar la qüestió de la seguretat posant el focus en aquestes segones, les estratègies comunitàries o informals, i des d'una mirada espacial i crítica. Considerem que és important realitzar una aportació des de la geografia crítica als estudis sobre seguretat urbana, d'una banda, per tal d'evidenciar la necessitat que l'espai ha de tindre un paper central en les investigacions i ha de ser atés, a més, com a un producte-productor i no un simple marc o context (González, 2020). I, d'altra banda, per tal de no perdre de vista un punt fonamental, per a qui i què volem que siguin útils les nostres investigacions i amb quins objectius? Superar l'aproximació a la delinqüència i altres formes de malestar

social des de l'anàlisi dels seus símptomes en compte de les seues causes es torna clau si volem produir alternatives al sistema neoliberal (Peet, 1975).

En aquest sentit, al treball s'analitzarà de quina manera es produeix la seguretat i com les tensions espacials entre els diferents agents determinen el paisatge urbà a la ciutat grega d'Atenes, més concretament a un dels seus barris cèntrics: Exarchia. Per a fer-ho, emprarem com a ferramenta analítica la proposta de triada espacial lefebvriana (Lefebvre, 1974): l'espai percebut, l'espai concebut i l'espai viscut. L'objectiu de la investigació és explorar les diferents formes de producció de l'espai d'acord amb aquesta triada i la seua relació amb les percepcions de seguretat i inseguretat. En aquesta direcció atendrem des d'on es produeixen els espais, quines tensions es generen en la producció i quins són els agents, en què es diferencien els espais produïts des de l'hegemonia estatal i de mercat i aquells produïts des de la comunitat o l'alteritat, o a si podem observar la producció de l'espacialitat de la inseguretat.

Per tal d'abordar aquest tema en el context grec, és clau entendre prèviament les particularitats que deriven de la crisi econòmica del 2008. D'una banda, les polítiques públiques d'austeritat dictades per rescats i programes econòmics planificats, decidits i gestionats per institucions financeres supranacionals (Frangakis, 2015), i que donaren lloc a una pauperització demolidora de la població; d'altra banda, els moviments socials que van encarnar una crítica significativa tant del domini de l'austeritat com del model de democràcia representativa (Capuccini, 2015). El debat entre aquestes faccions oposades conformà i encara conforma l'espai urbà en termes de conflicte.

El barri d'Exarchia ha sigut seleccionat com a espai d'estudi per diferents qüestions. D'una banda, perquè és un barri que, des dels seus orígens a finals del segle XIX, ha destacat com un espai històric de conflicte polític, cultura alternativa i d'activisme anarquista i antiautoritari dins de la capital de Grècia, i per aquesta raó també té una relació singular amb les forces d'ordre de l'Estat grec i ha sigut espai d'acollida per les persones refugiades que arribaren a la capital amb la crisi del 2015 (Capuccini, 2018). D'altra banda, el barri ha patit i pateix en l'actualitat diferents processos que s'oposen a la vida de les veïnes, alguns exemples són l'abandó institucional, problemes relacionats amb màfies de la droga, i més recentment, la gentrificació, turistificació, policialització i privatització dels seus espais públics.

MARC TEÒRIC

La nostra ferramenta conceptual principal per tal de realitzar l'anàlisi espacial és la proposta lefebvriana de producció de l'espai (Lefebvre, 1974). La hipòtesi de partida d'aquesta és que cada societat, i per tant, cada mode de producció produeix el seu espai, l'espai social. Per a Lefebvre (1974) l'espai social seria la forma que adquireix la vida social desplegada, la morfologia d'allò quotidià, i per desxifrar-lo, proposa una tríada conceptual composta per les pràctiques espacials, les representacions de l'espai i els espais de representació. A cada una d'aquestes dimensions els correspon respectivament un tipus d'espai: l'espai percebut, el concebut i el viscut.

En primer lloc, l'espai percebut és el moment espacial que es refereix a les percepcions que les persones tenen de l'espai segons el seu ús quotidià i les seues formes d'apropiació, per exemple, les seues rutes de passeig o els llocs de trobada.

En segon lloc, l'espai concebut és aquell creat i dissenyat per persones expertes com urbanistes, arquitectes o planificadors urbans i que es manifesta en mapes, plànols urbans, dissenys arquitectònics o polítiques urbanes. D'aquesta manera, té un impacte directe en la configuració física i funcional de l'espai i de les activitats que poden ocórrer en ell, és a dir, és la definició d'una organització espacial específica que opera de forma coercitiva per imposar una racionalitat (en un context neoliberal) de mercat, que al seu torn determina una sociabilitat desigual i fragmentada.

Finalment, els espais viscuts són aquells construïts directament amb l'associació amb imatges i símbols, i són experimentats directament per les persones a través d'aquests. Són espais que superen l'espai físic, ja que es fa ús simbòlic dels objectes que el componen (Lefebvre, 1976), i és on tenen cabuda les pràctiques espacials diferents de les projectades per la racionalitat del poder, entre elles les que recerquen la consecució del dret a la ciutat. Aquest és plantejat per Harvey (2013), prenent la proposta prèvia de Lefebvre (2017), com el poder col·lectiu de remodelar els processos d'urbanització, promoure el desenvolupament de nous vincles veïnals, d'una nova relació amb la natura, noves tecnologies, nous estils de vida i nous valors estètics per tal de fer-nos millor, la llibertat per fer-nos a nosaltres mateixos i les nostres ciutats. En definitiva, es refereixen a la construcció d'una nova civilització urbana radicalment diferent a la del mode de producció capitalista, el dret a la ciutat com el dret a un accés renovat i transformat a la vida urbana. Ambdós entenen als i les habitants de les ciutats com als veritables propietaris de la ciutat, i el dret a la ciutat es manifestaria mitjançant l'apropiació de l'espai urbà.

D'altra banda, per estudiar les estratègies informals o comunitàries de construcció d'espais segurs fem ús principalment de la proposta de Jacobs (1961). En un context de detriment de les estratègies primàries (comunitàries) de control social en les ciutats del capitalisme tardà, provinent en gran mesura de la pèrdua dels llaços entre veïnes i la manca de comunicació entre les persones i grups, Jacobs (1961) assenyala la complexitat de defensar, amb ferramentes estatals o institucions com les policials, "la civilització". La defensa informal o no reglada l'han portat a terme històricament les comunitats, i amb la individualització de les vides a les ciutats capitalistes s'ha anat esborrant.

Per a Jacobs (1961), un carrer ha de reunir tres qualitats per poder convertir-se en si mateix en un espai segur: en primer lloc, ha d'haver-hi una demarcació clara entre el que és espai públic i espai privat; en segon lloc, ha d'haver-hi sempre ulls que miren el carrer ("eyes in the street"), ulls pertanyents a persones que podríem considerar propietaris naturals del carrer; tercer, les voreres han de tindre usuaris constantment tant per afegir-hi els seus ulls a la vigilància informal com per a cridar l'atenció dels ulls que es troben a l'interior de les cases. Segons el que escriu Jacobs (1961), entenem que per construir una ciutat segura el trànsit normal de qui, a les seues paraules són "les propietàries naturals dels carrers i voreres de les ciutats": el veïnat (en harmonia), és clau. "Un veïnat en harmonia és aquell que ha aconseguit establir un equilibri entre la determinació dels seus habitants de conservar gelosament la seva intimitat i el seu simultani desig d'establir diversos graus de contacte, esplai i ajuda amb els veïns dels voltants" (Jacobs, 1961).

En referència també a aquest contacte, i molt en relació amb la proposta de Jacobs, Sennett (2019) exposa la diferència entre la frontera i el llinard, diu: "els llinards són vores poroses, les fronteres no". En la natura "la frontera és una vora on les coses s'acaben, un punt més enllà del qual una espècie en

concret no pot passar; el llinar, en canvi, és un punt on interactuen diferents grups”. En les societats humanes, com a la natura, també trobem aquests elements: “la frontera tancada domina la ciutat moderna. L’habitat urbà està trossejat en parts segregades per fluxos de trànsit i per l’aïllament funcional entre les zones per al treball, comerç, família i vida pública”. Sennett (2019) proposa, oposadament a la ciutat tancada hipervigilada, la ciutat oberta, on s’extrapola la porositat cel·lular, els llinars, per tal de permetre els intercanvis comunitaris.

METODOLOGIA

La recerca es fonamenta en entrevistes semiestructurades, una revisió de premsa, literatura i xarxes socials, i un quadern de camp. Les entrevistes semiestructurades s’han realitzat entre juny de 2022 i març de 2023. S’han plantejat a partir de tres blocs temàtics: relació de l’entrevistat amb el barri i ús de l’espai, percepció de seguretat i inseguretat al barri, i relació de l’entrevistat amb la policia i amb els moviments socials. En les entrevistes s’ha fet ús, a més, d’un mapa imprès del barri per mapejar elements espacials que sorgien en la conversa, com carrers percebuts com a insegurs, zones fosques o ben il·luminades, zones amb poc o molt trànsit de persones o zones de consumició, entre altres.

La mostra està formada per 9 persones que han participat activament o han sigut testimoni de les transformacions del barri durant el període estudiat (taula 1).

Taula 1. Codis i perfils dels entrevistats i entrevistades

Codi	Sexe	Edat
E1	Home	30-40
E2	Home	40-50
E3	Dona	25-30
E4	Dona	18-25
E5	Home	18-25
E6	Home	50-60
E7	Dona	30-40
E8	Home	40-50
E9	Home	40-50

La revisió de premsa s’ha realitzat a través del buscador de Google mitjançant paraules clau com “Exarchia”, “Mitsotakis”, “Nova democràcia” o “Seguretat” (“Εξάρχεια”, “Μητροστάκης”, “Νέα Δημοκρατία” o “ασφάλεια”). Els talls de premsa analitzats corresponen al període 2017-2020 i majoritàriament a mitjans grecs, a excepció d’un parell de mitjans espanyols. Les autoritats no han pogut ser contactades per a la investigació, per tant, s’infereix la seua opinió d’aquesta anàlisi de premsa i de posts a diferents

xarxes socials. Finalment, s'ha elaborat un quadern de camp de març de 2022 a març de 2023 mitjançant metodologia d'observació participativa. S'han registrat tant les rutes planificades per a la investigació com les observacions provinents de fer vida quotidiana al barri.

És important assenyalar que la complexitat que envolta el barri d'Exarchia és inabastable en una proposta com la nostra, és per això que, per poder atendre la temàtica que ens ocupa, hem decidit fer certes síntesis. Per exemple, pel que fa als diferents agents, entendrem els moviments socials com a un únic, però cal no perdre de vista la seua àmplia diversitat i que aquelles organitzacions que els conformen no sempre actuen d'una forma unitària o en les mateixes direccions. De la mateixa manera ocorre amb les institucions, el govern central i l'ajuntament, el mercat o la màfia.

RESULTATS I DISCUSSIÓ

Etapas i fets claus en l'evolució recent d'Exarchia

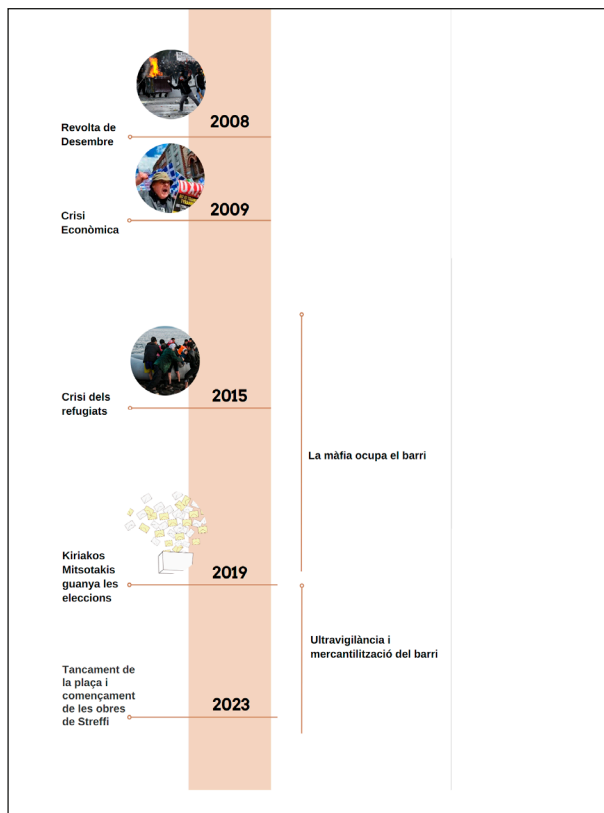
El període d'estudi triat ha estat del 2013 fins al 2023. Tot i que els problemes amb el tràfic de drogues a Exarchia es remunten a mitjans dels anys vuitanta, nosaltres establim l'inici de l'estudi el 2013 perquè és el moment assenyalat a les entrevistes com a origen del període més agut d'ocupació de la màfia (figura 1). Distingim dos períodes, el primer del 2013 fins al 2019, on la màfia ocupa el barri, i el segon 2019 fins a l'actualitat com a període d'ultravigilància i mercantilització.

La crisi econòmica prengué un rol fonamental en el primer període, per un costat augmentà la xicoteta criminalitat "La gent no tenia treball, no tenia diners, l'Estat no els cuidava, l'única via que li quedava a moltes persones era la xicoteta criminalitat, robatoris i eixes coses o el tràfic de drogues" (E6). I per altre costat provocà fortes onades d'agitació i protesta que desembocaren a la revolta de desembre de 2008. Aquesta esclatà arran de l'assassinat policial d'un jove anarquista de 15 anys, Alexis Grigorópoulos, i s'alimentà del descontent social previ a l'eminent crisi econòmica.

Allò que començà com una protesta anarquista es convertí en una revolta de gran abast, amb ocupacions d'instituts, universitats, fàbriques... La policia deixà de patricular el barri, el moviment era tan fort que pràcticament feu fora la policia d'Exarchia i aquesta començà a tenir un dispositiu al voltant però no a l'interior, quan entraven hi havia disturbis" (E8). Aquest fou un moment de molta eferescència i tensió als carrers. Després de la Revolta de Desembre, ocorregueren l'ocupació de les places, la lluita contra l'austeritat, el sorgiment de Syriza... Al barri, el no control policial va obrir una finestra de possibilitat per a diferents activitats al marge de la idea d'ordre públic o de la legalitat: per un costat les produccions d'espai comunitàries, okupacions..., i per altre activitats relacionades amb el tràfic de drogues i xicoteta criminalitat. "El moviment era fort per mantindre la policia fora però no per mantindre el control del territori. No entrava la policia però sí que començaren a estendre's el trapitxeo, les màfies... començà a augmentar la xicoteta criminalitat. Sobretot al període a partir del 2011 fins al 2015, augmentà molt el tràfic de drogues, principalment heroïna i sisa¹ (E8).

1 Droga que es popularitzà en Grècia en l'època de la crisi econòmica.

Figura 1. Eix cronològic 2008-2023 etapes i fets clau en l'evolució recent d'Exarchia

Font: elaboració pròpia.

A la crisi econòmica crònica es sumà al 2015 la mal anomenada crisi dels refugiats². Davant la incapacitat de resposta governamental i gràcies a la no presència policial, Exarchia es convertí en espai de refugi i solidaritat. “Precisament per això, com a conseqüència de que siga un barri amb poca presència policial, es va crear un espai de tolerància per als refugiats i migrants. Va haver moltes okupacions per acollir persones refugiades però ara estan totes desallotjades” (E8). “Es va portar tot com d’una forma un poc desastrosa, el govern no va reaccionar de manera ràpida, però la gent sí, van sorgir okupes de

2 El major desplaçament de persones refugiades, sol·licitants d’asil, persones amb vulnerabilitat i migrades econòmiques que s’ha viscut a la Unió Europea des de la segona Guerra Mundial. El desplaçament de milers de persones fugint de les guerres, la pobresa o l’espòli ha ocasionat que gairebé un milió de persones arribaren durant l’any 2015 a les costes del sud d’Europa tractant de fugir de la seva vulnerabilitat. En concret la fugida des de Turquia cap a Grècia ha estat la més emprada, centenars de milers de persones (Borja, 2017), en la seva majoria famílies, recorregueren la ruta de l’Egeu a 2015.

baix de les pedres per acollir les persones refugiades, però la gent que venia refugiada no entenia el concepte d'okupa, s'organitzava tot de manera comunitària, la gent es quedà en xoc, ja estaven en xoc, tu imagina't..." "en algunes okupes va entrar la droga, la prostitució... hi havia tios prostituint a les seues parelles o el que deien que eren les seues parelles" (E7).

Hi havia una part molt menuda de persones refugiades que participaven en activitats delictives, el problema existia abans de que elles arribaren. Mil o dos mil persones refugiades vingueren a viure al barri, junt a elles molts solidaris i solidàries internacionals, que en realitat van malinterpretar el que era Exarchia i quin era el mal que estaven fent ací les drogues... van ser alguns anys 2016, 2017, 2018 que si anaves a la plaça podies veure una barreja de persones solidaries, refugiades, turistes, consumidores i traficants de drogues, de festa juntes (E6).

És en aquest context que el 2019 es va gestar la campanya política de Nova Democràcia, on un dels ítems principals estigué la seguretat i ordre públic al barri d'Exarchia. Considerem que el període d'ocupació de la màfia finalitza el 2019 amb el canvi de gestió que suposà l'entrada al govern de Kiriakos Mitsotakis, candidat per Nova Democràcia. Aquest moment es caracteritzà per un canvi en la gestió policial amb l'objectiu últim d'establir l'ordre públic, i capgirà el tauler de les jerarquies espacials. "Nova Democràcia deia tornarem Exarchia, la plaça, als exarchiotes. Però de qui era la plaça? En aquell moment estava clar que dels traficants, però era només la màfia allò que volia eliminar del barri?" (E1). "Netejar Exarchia" es tornà en la promesa número u (junt amb la baixada d'impostos) d'aquest candidat. Restaurar la normalitat, tornar el barri als seus habitants, l'aplicació de la llei en cada cantó del país, la no tolerància "d'arbitrarietats". Amb aquesta nova etapa d'ordre públic s'encetà també un període de mercantilització del barri on conflueixen fins a l'actualitat processos de gentrificació i turistificació (Pettas et al., 2022; Maloutas, 2012).

Kiriakos Mitsotakis, quan parla sobre inseguretat a Exarchia durant el seu període d'oposició, de campanya i una vegada al govern, l'associa amb els moviments socials i anarquistes del barri, que, al seu torn, s'organitzaven per intentar aconseguir un barri segur. "Segons el Sr. Mitsotakis, els antiautoritaris són els terroristes de la pròxima generació" (Thetoc, 2017, 10 de gener). Així com associacions entre antiautoritarisme i terrorisme, trobem altres com arbitrarietat i anarquia, o anarquia i inseguretat "L'acció simbòlica, però també essencial de retirar el contenidor³ arbitrari de la plaça d'Exarchia és un pas més per al tornar el barri als seus residents. No es toleraran més arbitrarietats en nom de la llibertat. Perquè llibertat significa que els ciutadans puguen circular lliurement per la seua ciutat i gaudir dels carrers, de les places, de tots els espais públics. Defensarem aquest dret democràtic amb el suport de tots els grecs"⁴. "El senyor Mitsotakis digué que l'anarquia i la inseguretat no es limita als centres urbans, s'ha estès per tot el territori, brindar seguretat és una prioritat per a Nova Democràcia, perquè no es ni de

3 El contenidor al que es refereix Mitsotakis va estar una acció impulsada des de les organitzacions veïnals i polítiques del barri com a estratègia per combatre la inseguretat i reconquerir l'espai de la plaça. Les persones entrevistades esmenten aquest contenidor, el coneixen com al quiosc/*períptero*, i va funcionar com una cabina d'informació permanent a la plaça, sobre els moviments socials i la situació del barri, que també servia com a espai de vigilància informal.

4 Publicat per Kiriakos Mitsotakis al seu compte de Facebook el 20 de setembre de 2019.

dretes ni d'esquerres, és una obligació evident d'un estat de dret i una coalició de llibertat" (Protagon, 2017, 10 de gener).

Figura 2. Mitsotakis a la premsa

<p>Mitsotakis: Limpiaré Exarchia y reduciré impuestos El gobierno no tiene voluntad política para enfrentar a las terroristas, dijo en plena entrevista el presidente de Nueva Democracia</p> <p><small>EL NEOS ENKOPAKTOS</small> PUBLICACIÓN EL 10 DE SEPT DE 2019</p> <p>1</p>	<p>Operación "Exarchia pura": Las ocupaciones y el nuevo plan Chrysochoidis</p> <p><small>borra de noticias</small></p> <p>5</p>
<p>Mitsotakis: "Limpiaré la Exarchia" El presidente de Nueva Democracia calificó de imperativa la reducción de impuestos, sobre todo en las empresas, y dijo que han hecho una valiente autocrítica en su partido, mientras que como primer ministro dijo que limpiará la Exarchia</p> <p>2</p>	<p>Mitsotakis de TIF: Restaurando la normalidad en Exarchia</p> <p>6</p>
<p>Mitsotakis para Exarchia: "La ley se aplicará en todos los rincones del país" Los ciudadanos volverán a sentirse seguros, la policía será libre de hacer su trabajo libremente, sin tolerancia con organizaciones que se asemejan a paraestatales, dijo el presidente de ND desde Etobakmanlia.</p> <p>3</p>	<p>Mitsotakis sobre el contenedor en Exarchia: no se tolerará ninguna arbitrariedad</p> <p>7</p>
<p>Ofensiva contra la "república" de los refugiados de Exarchia El nuevo Gobierno griego multiplica los despliegos de los edictos ocupados por los extranjeros que se establecieron en ese barrio de Atenas durante la crisis humanitaria de 2015</p> <p>4</p>	<p>El plan de K. Mitsotakis para romper el velo de Exarchia</p> <p>8</p>

Font: elaboració pròpia a partir de retalls de: 1. *Thetoc* (2017, 10 de gener), 2. *Protagon* (2017, 10 de gener), 3. *Protothema* (2019, 5 d'abril), 4. *Espinosa* (2020, 15 de juliol), 5. *Newsbomb* (2019, 24 de novembre), 6. *In.gr* (2019, 8 de setembre), 7. *Ethnos* (2019, 20 de setembre), 8. *Pasisis* (2019, 6 d'agost).

Al 8 de juliol de 2019, Mitsotakis es va convertir en el primer ministre de Grècia. A Exarchia va desplegar un pla de securització, un dels seus grans compromisos preelectorals

En els últims dies, l'àrea d'Exarchia ha estat sota un cordó *invisible*. La Policia grega ara sap exactament el que està succeint, els moviments de tota mena de delinqüents que operen en la zona. Com s'assenyala avui, s'han desplegat forces policials al voltant d'Exarchia, que, en essència, controlen el que entra i surt, mentre que en la segona fase es duran a terme operacions silencioses de precisió dirigides, que al mateix temps siguen també un missatge per als anarquistes que la *prioritat* se'ls acaba (Pasis, 2019).

A més del control policial, el pla consistí també en el desallotjament dels okupes.

El pla del Ministeri de Protecció Ciutadana per a una “Exarchia neta” sense okupes i sense anarquia, ha entrat en la seva última i més difícil fase. S’ha establert els mesos d’estiu com a límit per a desallotjar a desenes d’okupes il·legals per a acollir a refugiats i immigrants que vivien en condicions miserables en els edificis específics (...) En 4 mesos, es van evacuar 12 edificis ocupats, mentre que hi ha ordres fiscals per a l’evacuació immediata d’almenys 10 més. Ja s’han emès ordres d’evacuació per a sis d’ells, cinc es consideren de línia dura, ja que són seus d’antiautoritaris de línia dura (...) Segons l’informe, la direcció del Ministeri de Protecció és optimista i està decidida al fet que prompte Exarchia torne a ser un barri normal per als residents de la zona i per a tots els ciutadans d’Atenes (*Protothema*, 2019, 5 d’abril).

De manera transversal a les etapes que es recullen a la figura 1, trobem les produccions comunitàries d’espais segurs. Les organitzacions veïnals i polítiques es situen com a agents disputants de l’hegemonia espacial al barri. En un primer moment, la disputa espacial dels moviments socials es produïa amb la màfia, i en el segon període, amb l’Estat com a garant dels interessos de mercat.

La percepció d’inseguretat i seguretat

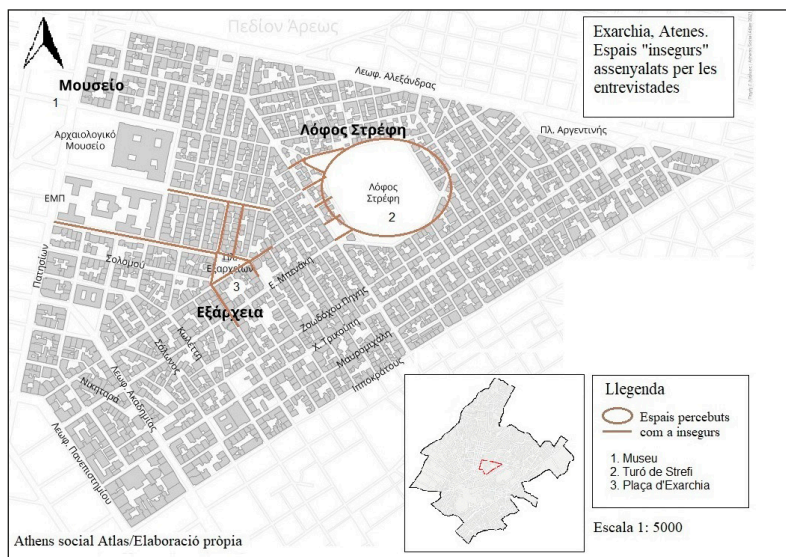
Al llarg d’aquest temps hem pogut identificar diferents característiques de l’espai que funcionen com a elements constructius de l’imaginari de la por i de les percepcions subjectives d’inseguretat. La poca il·luminació o la foscor és un d’aquests elements clau, així com el poc trànsit. Aquest darrer element és complicat, ja que no hem trobat que el trànsit o utilització del carrer siga en si mateix i sense condicions un element generador de seguretat en tots els casos. Les dones entrevistades han manifestat, de fet, trobar-se insegures en aquells espais transitats i habitats únicament per homes. Les famílies, les dones i la gent gran que transiten i habiten l’espai s’esmenten com a elements de seguretat per les mateixes entrevistades.

Particularment, en el cas d’Exarchia, aquests grups socials que s’associen en percepcions de seguretat ocupen de forma reduïda l’espai públic, degut a que les mateixes característiques del barri els expulsen. “Recordes a alguna dona embarassada en Exarchia? No, perquè no les hi ha (...) no es mouen pel barri, des que em vaig quedar embarassada, poques vegades vaig tornar a baixar a la zona del voltant de la plaça, perquè 1. Tens el perill que tirin gasos lacrimògens i això és perillós per a l’embaràs, 2. Que t’es-penten, que hi haja cops... i 3. No ets benvinguda quan entres a un espai tancat i es posa tot el món a fumar com si s’haguera d’acabar el món... Tampoc pots formar part de l’espai públic. Has de buscar-te la manera de participar en l’espai públic sense tots aquests detonants i jo no vaig trobar aquests llocs a Atenes” “avui dia m’imagine com hauria estat el postpart a Exarchia i haguera hagut d’estar molt tancada dins de casa, a banda que no hi ha voreres, per on vas amb el carret del nen? Per això tampoc veus a persones en cadira de rodes o a gent gran amb el “caminador” (E3).

La figura 3 mostra quines localitzacions han estat assenyalades en major mesura per les persones entrevistades com les zones on es senten més insegures: el Lofos Strefi, la plaça i els carrers que els envolten. Majoritàriament s’han assenyalat raons d’il·luminació. També s’ha manifestat, per altre costat, que aquests espais es perceben com a insegurs per l’alta presència policial, com ara la plaça, o per experiències prèvies amb brutalitat policial a carrers com Stournari. Finalment, també s’han assenyalat

elements com el tràfic de drogues i altres violències relacionades durant el període de la màfia a tots els espais assenyalats al mapa.

Figura 3. Espais assenyalats com a insegurs per les persones entrevistades

Font: elaboració pròpia a partir de Lialios (2021).

Ambdós elements, la il·luminació i el trànsit, es relacionen amb la idea de vigilància informal (Jacobs, 1961). Tant els espais foscos com els espais vuits no compten amb aquest tipus de vigilància (o és menys probable), els ulls de les veïnes no es posen sobre el carrer, i és aquest fet el que genera inseguretat. També hem identificat com el mal manteniment de l'espai públic participa en aquesta percepció d'inseguretat. La manca de cura de l'espai públic pot suggerir que aquest no és percebut com a propi pel veïnat, fet que, de nou, pot implicar una manca de vigilància informal, ja que les veïnes en aquestes circumstàncies es poden sentir menys interpel·lades per allò que ocorre als carrers. Deduïm, per tant, que aquells carrers més segurs són els més vigilats (transitats i viscuts) pel veïnat.

Una de les claus perquè es done aquesta vigilància informal és que les persones que quotidianament habiten i transiten els espais col·lectius presenten sentiments de pertinença i propietat compartida cap a aquests (Jacobs, 1961). “La meua sensació de seguretat o confort en el meu barri respon al sentiment de pertinença, quan la gent pertany al lloc i també el posseeix” (E9) “el moment en què més insegur em vaig sentir va ser quan vaig deixar de sentir que Exarchia era el meu barri, venien a la meua tenda i agafaven cerveses sense pagar, i jo no podia fer res” (E1). Ací trobem, a l'hora de construir espais segurs, la necessitat de cercar comunitats sòlides que entenguin els espais que habiten com a propis. És precisament en aquest sentit que l'espai públic cobra especial interès com a espai de socialització i de

construcció comunitària. Altres experiències també evidencien el vincle entre les idees de comunitat i seguretat, per exemple, la de Cherán, un municipi de Michoacan, Mèxic, que des de fa més d'una dècada es va mobilitzar per autogovernar-se, col·locant la seguretat com una de les demandes centrals. Les accions dirigides a aconseguir aquest objectiu consistiren en l'enfortiment de les xarxes de confiança i de solidaritat veïnal i comunitària, així com en l'impuls d'un procés d'identificació col·lectiva. “La seguretat, diuen, no és produïda només per la Ronda Comunitària⁵, sinó construïda col·lectivament per la vigilància de les habitants, per la confiança entre elles i la disposició a l'ajuda mútua, i per la coordinació entre les ciutadanes, entre altres factors” (Gasparello, 2018).

En el cas d'Exarchia trobem diferents elements comunitaris que es relacionen amb la idea de seguretat. En primer lloc, la comunitat com a espai on les persones es coneixen entre elles o es reconeixen com a copropietàries dels carrers: “El meu pare sempre es va sentir molt còmode en Exarchia quan venia a visitar-me, ell és d'un poble i Exarchia d'alguna manera era semblant. En els moments de la màfia va deixar de sentir-se així, ja no passava del *kafenio*⁶ del costat de ma casa. Perquè era a prop, a la vista i ple de gent que coneixia”, “els meus pares i jo ens sentíem molt còmodes amb la gent que vivia a l'okupa perquè sempre hi havia gent al carrer (...) la gran majoria de la gent saludava bé, eren famílies, bon dia, hola, mai parlàvem, però ens coneixíem de vista” (E1). En segon lloc, l'obertura dels espais d'intimitat/privats cap als espais comuns/públics. Sennet (2019) ens parla de la importància de la ciutat oberta per a la construcció o reproducció de la comunitat. La ciutat oberta és aquella porosa que permet i facilita les construccions i intercanvis comunitaris, per exemple, aquells que es donen entre els espais privats o llars, i l'espai públic, en el marc d'allò que Collado (2020) anomena el vessant comunitària de la llar. “La majoria de gent de generacions anteriors diu en *els 80 dormíem amb les portes sense passar la clau/obertes*. No sé si ho feien o no, però entenc el que volen dir” (E9). En tercer lloc, la cura dels espais compartits. En el cas d'Exarchia podem observar com la cura dels carrers en alguns casos continua estant en mans de les veïnes, tant la neteja com la cura dels éssers que els habiten (gats i plantes). “Nosaltres continuarem netejant l'espai i regant les plantes tot i els problemes amb la màfia” (E2). I, finalment, algunes persones entrevistades fan referència també a la construcció col·lectiva de les normes. “Un altre problema per a mi és la necessitat que tenen de pertànyer a un lloc, a un equip. Jo vull participar, no pertànyer. La diferència és que quan pertanyes és l'equip qui et posa els límits, has de seguir les normes de l'equip, quan participes, construeixes col·lectivament les normes i els límits” (E1). “Allò que teníem al cap era no tindre la llei de l'Estat, nosaltres volíem crear les nostres normes (...)” (E2).

Algunes de les persones entrevistades han assenyalat també la poca continuïtat en les característiques del barri o entre barris propers, tant de la morfologia urbana com de les característiques socioeconòmiques. “Sembla que estàs en un barri, travesses un carrer i estàs en un altre completament diferent, com que canvia molt la imatge de la ciutat en tot just un carrer” (E4). Aquests elements

5 La Ronda Comunitària és un organisme de govern que destaca pel seu arrelament a les estructures organitzatives comunitàries, com les assemblees i el mateix Consell que es fa càrrec de la resolució dels conflictes i la reinserció social.

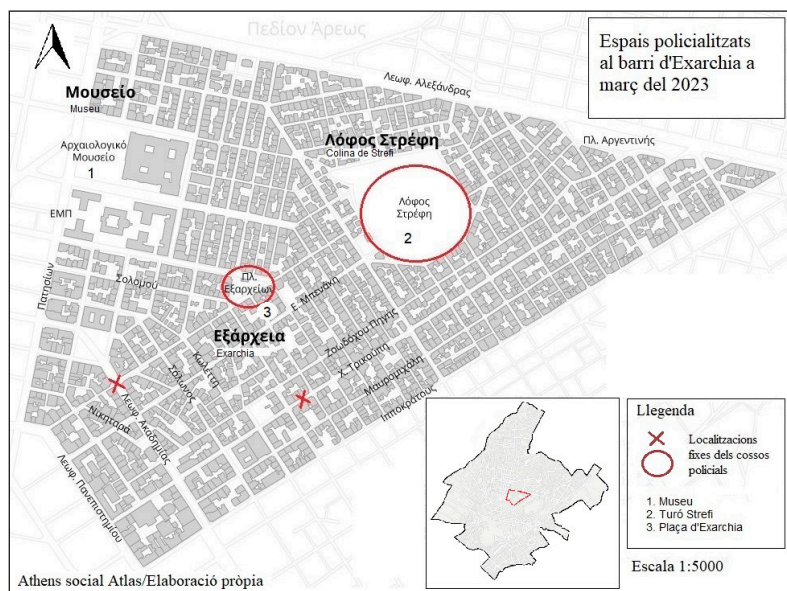
6 Bar-cafeteria grec.

que assenyalen com la il·luminació, el trànsit o la cura dels carrers apareixen de forma aleatòria, i açò genera incertesa i sensació d'inseguretat perquè impossibilita la creació de mapes mentals ràpids sobre zones segures quan no coneixes l'espai.

L'últim element que hem identificat en la construcció de la percepció d'inseguretat ha estat la presència policial. Després d'un període de reduïda vigilància policial a l'interior del barri (període on no es redueix la brutalitat policial) i amb la instauració del període d'ultravigilància actual, Exarchia es va inserir en un procés de policialització.

Als diferents recorreguts pel barri realitzats a març de 2023, es van identificar patrulles en motocicleta que el recorren durant tot el dia, així com localitzacions fixes de 24 hores de defensa/vigilància als marges de la plaça, a les portes de la seu del PASOK, dins dels camins del tossal de Strefi i al creuament entre el carrer Themistokleus i l'avinguda d'Akadimias. A la plaça s'han comptat més de 20 agents de diferents unitats policials repartits en posicions fixes a cada una de les cantonades de la plaça. A Strefi trobem també més de 50 agents amb els corresponents vehicles aparcats a diverses entrades (cotxes majoritàriament). Finalment, tant a la seu del PASOK com a Themistokleus-Akadimias, trobem una *cluba*⁷ fixa les 24 hores del dia.

Figura 4. Espais policialitzats al barri d'Exarchia a març de 2023

Font: elaboració pròpia a partir de Lialios (2021).

7 Vehicle emprat per la policia grega en capacitat per a més de 15 agents. Paregut a un autobús.

En aquest procés de policialització i a partir de les entrevistes, distingim dos moments: un primer on la presència policial es justifica a partir de les violències relacionades amb el conflicte de la màfia (recordem la idea que ja esmentàvem de netejar Exarchia) i un segon on la policia es converteix en la garant i protectora de les obres de dos projectes urbanístics al barri: la parada de metro de la plaça d'Exarchia i la renovació (mitjançant la privatització) de la colina de Strefi⁸.

La nova situació policial al barri va generar una sensació d'inseguretat a la majoria de les persones entrevistades. Aquesta sensació es construeix a partir del patiment de violències policials directes i indirectes. Durant les entrevistes, s'assenyalen diferents formes de brutalitat policial en l'actualitat i en el passat, assetjaments verbals, violència física i sexual i persecució. També es recullen episodis d'aquestes en premsa (Avgi, 2023, 26 d'octubre). "Al començament de Nova Democràcia, em sentia insegura, els policies passaven i estaves al bar simplement fent un café i et deien *malakies*"⁹ (E3). "Quan vaig arribar per primera vegada, n'hi havia camions antidisturbis per totes les entrades del barri i en eixa època entraven i a qualsevol que estiguérem en la plaça ens queien hòsties i havíem de córrer" "També hi havia una unitat policial que era molt salvatge, molt violenta, els DELTA, causaven terror, la gent els veia i eixia espaordida, els teníem realment por" (E7).

Pel que fa a la font, al primer període la percepció d'inseguretat es construeix al voltant de la màfia i les violències associades "La plaça pertanyia als traficants" "vaig deixar de sentir que Exarchia era el meu barri, venien a la meua tenda i agafaven cerveses sense pagar, i no podia fer res" (E1). I en el segon gira al voltant dels conflictes derivats de la policialització i mercantilització del barri. Una altra diferència en la percepció d'inseguretat de cada període té a veure amb els espais on les persones entrevistades la localitzen. Al primer període el perill se situava fora de la llar i en localitzacions més concretes, mentre que al segon període el perill impregna el barri en tot el seu conjunt, inclús inserint-se a l'interior de les llars. De forma compartida, però, hem pogut comprovar com, tot i que el sentiment d'inseguretat varia al llarg del temps, en ambdues etapes les persones entrevistades manifestaven com a sentiment d'inseguretat la pèrdua d'agència i poder sobre l'espai, la manca de capacitat per entendre l'espai públic com a propi, d'accedir-hi lliurement i també de transformar-lo de forma col·lectiva. Açò és el que entenem pel dret a la ciutat (Lefebvre, 1974; Harvey, 2013): el dret de les comunitats a participar de la vida i decisions urbanes, a produir el seu espai, i a transformar la ciutat, entre altres.

El dret a la ciutat també abasta aspectes com l'accés a serveis bàsics, espais públics, ocupació, educació, cultura i habitatge adequat. En aquest sentit, el dret a l'habitatge es considera un dels components essencials del dret a la ciutat. En el cas d'Exarchia és important destacar que el dret a l'habitatge enfronta desafiaments significatius "Ara viure en Exarchia és un privilegi" (E1). Les persones entrevistades han esmentat haver patit en primera persona o identificat al barri una manca d'habitatges assequibles, desplaçaments no desitjats a altres zones o especulació immobiliària. Hem pogut observar a partir de

8 Lofos Strefi és un espai públic/gratuit i un dels pocs espais verds que queden en la zona. El 21 de gener de 2021 l'ajuntament d'Atenes va anunciar que adjudicaria a l'agència immobiliària PRODEA Investments el projecte d'estudi i reconstruccions del Lofos Strefi, mitjançant la privatització de l'espai.

9 Males paraules, insults.

la bibliografia i de les entrevistes com l'accés a un habitatge adequat, assequible i en el teu barri és un element clau en la construcció de les percepcions de seguretat. Collado (2020) apunta en aquesta direcció i assenyalava la percepció d'inseguretat com una de les conseqüències de la pèrdua o trencament de les confiança veïnals a causa de la degradació del teixit comunitari en processos de mercantilització.

La producció de l'espai

Hem pogut identificar que l'espai juga un paper estratègic en la reproducció de qualsevol projecte de reproducció social. Al llarg dels resultats hem vist com l'espai es torna escenari, i també en participant de la lluita per l'hegemonia al barri, entre diferents forces com l'Estat, el mercat, la màfia i els moviments socials. Cal tenir en compte, però, que aquestes no són forces aïllades, sinó que es relacionen entre elles de diferents formes, incloent-hi la col·laboració. En particular, la plaça s'erigeix en símbol de l'hegemonia, aquell que tinga la força per definir quin és l'ús que es fa de la plaça serà aquell que "domine" el barri. En aquest procés, diverses activitats han ocupat l'espai durant el període estudiat, algunes han conviscut, mentre que altres són incompatibles. La plaça ha estat espai d'ultravigilància i construcció d'infraestructures, amb terrasses d'hostaleria, espai per al tràfic de drogues, o per a diverses activitats comunitàries com concerts, jocs de xiquets o mercadets solidaris. Aquestes activitats formen part de les diferents formes de producció de l'espai que han tingut lloc al barri, i en concret a la plaça, han implicat transformacions materials però també de significat. En la producció de l'espai trobem tres dimensions que interactuen i es retroalimenten entre si: l'espai percebut, l'espai concebut i l'espai viscut (Lefebvre, 1974).

L'espai percebut

L'espai percebut, que es refereix a l'experiència individual i subjectiva de l'espai, és on es produeixen les percepcions de seguretat i inseguretat que hem discutit al començament de l'apartat. En el cas concret d'estudi, diferents qüestions citades a les entrevistes participen en la construcció de l'espai percebut, per exemple, l'experiència individual prèvia o les influències culturals. Hem identificat una sèrie d'elements que influeixen en la percepció d'inseguretat: haver habitat el barri durant els moments de major violència explícita, haver-la experimentada en primera persona o observada, pertànyer a grups socials diana de les actuacions policials, haver patit persecucions policials o de la màfia en projectes comunitaris, haver sofert problemes amb l'habitatge, com pujades de lloguer, expulsions de la llar o detriment de les xarxes de veïnatge, o haver estat en contacte amb persones o mitjans de comunicació que consideraven el barri perillós.

Pel que fa a la qüestió de la seguretat, el barri d'Exarchia s'ha percebut en major o menor mesura com a insegur. L'espai percebut, però, no és categòric, en una mateixa persona poden coexistir diferents percepcions, en totes les entrevistes trobem sensacions de perill o hostilitat i d'amabilitat respecte al barri. De fet, la percepció d'inseguretat de les persones entrevistades ha estat canviant depenent de l'etapa, i tot i que hi ha hagut moments en els quals no s'han trobat, generalment, les persones entrevistades sempre fan referència a llocs concrets del barri que perceben com a segurs, per exemple el Parko Navarrinou

en l'actualitat. També són ben valorats diferents espais del barri, com la plaça o les canxes de Strefi, en els moments en els quals hi havia un ús comunitari establert.

Hem observat també com les experiències sensorials i emocionals de les persones respecte a un lloc concret influeixen en les decisions i accions que es prenen en relació amb aquest. Per exemple, hem identificat que, en percebre el barri com a insegur, s'han modificat les formes de fer ús d'aquest. Entre les persones entrevistades trobem les següents:

- Canvis en la mobilitat al barri amb dissenys planificats de ruta i evitació d'espais com la plaça o carrers foscos.
- Estratègies d'acompanyament. Ser acompanyades i acompanyar altres dones en els desplaçaments pel barri.
- Substitució de la mobilitat a peu pel desplaçament en motocicleta.
- Abandonament d'espais comunitaris d'autogestió com l'assemblea que gestiona el Parko Navarrinou.
- Evitació del carrer en franges horàries determinades.
- Abandonament del barri/ciutat en moments de major vulnerabilitat com l'embaràs i criança.

És important destacar com tant la percepció d'inseguretat com l'impacte que té en els usos de l'espai presenten variacions depenent de múltiples factors, com el socioeconòmic, de gènere, de procedència, etc. Tot i les limitacions de la mostra, s'han pogut identificar diferències de gènere entre els entrevistats i les entrevistades.

Les dones entrevistades, per exemple, han manifestat més sentiments d'inseguretat que els homes, que, en general, perceben l'espai com a insegur, però afirmaven no experimentar por personalment. A més, a diferència dels homes, les tres entrevistades han relatat experiències de violència en primera persona, dos d'elles, assetjament a la via pública. També s'han assenyalat, quan es parlava sobre el sentiment de por al barri, violències sexuals patides tant per conegudes com per desconegudes als carrers. La por concreta cap als cossos policials també ha estat més esmentada entre les dones.

Finalment, pel que fa als usos de l'espai, totes les persones entrevistades han manifestat canvis en la seua forma de transitar i ocupar-lo, en el cas dels homes només ho ha fet una persona. Entre aquests trobem l'acompanyament, la planificació de ruta i evitació de llocs concrets, o la formació en arts marcial.

L'espai concebut

L'espai concebut respon a una conceptualització científica, dels urbanistes i experts en planificació, i consisteix en una racionalització simbòlica projectada des del poder per orientar les pràctiques espacials. Els dos projectes que es troben en desenvolupament al barri en l'actualitat –una parada de metro a la plaça d'Exarchia i la rehabilitació i privatització del Lofos Strefi– són exemples d'espai concebut. Ambdós projectes han estat rebutjats per diverses organitzacions veïnals, i s'han pogut encetar mitjançant fortes actuacions i ocupacions policials, en un context d'ultravigilància. Aquesta vigilància determina,

de forma embrionària i violenta, quins poden ser els usos que es fa d'aquests llocs i quins cossos són benvinguts per ocupar-los.

Als espais ocupats ara per la policia, les persones en situació irregular, consumidores de drogues, persones realitzant activitat política, i les transformacions col·lectives de l'espai, entre altres, són indestitjades, expulsades i castigades. D'altra banda, els espais que passen de ser de lliure accés a privatitzats i de consum, com és el cas del Lofos Strefi –originàriament de propietat municipal i ús comunitari que recentment ha estat privatitzat– expulsen a tots aquells grups socials que no tenen les condicions materials per socialitzar segons la lògica de mercat. La privatització del Lofos Strefi és un exemple urbà del que anomenem acumulació per desposseïció, procés en el qual els mecanismes de poder i els interessos econòmics es combinen per desposseir a les persones i comunitats dels seus recursos, béns o mitjans de vida (Harvey, 2005).

L'espai viscut

L'espai viscut es refereix a com les persones viuen i experimenten l'espai en la seua vida quotidiana. Està construït per rutines, relacions socials, dinàmiques comunitàries i experiències individuals. En el nostre cas d'estudi, la gran majoria de propostes i accions que emmarquem en aquesta dimensió tingueren lloc i han hagut de respondre a un context de gran violència: “ens posarem a debatre sobre seguretat en un moment en què la situació ja era massa greu...”. És a dir, foren i són defensives. “Els governs municipals, a més, han dificultat, boicotejat i perseguit les iniciatives populars de recuperació de l'espai” (E8). Depenent del període estudiat, les accions es dirigeixen a defensar-se contra una força distinta, com la màfia o la mercantilització del barri (Estat-mercat). Moltes d'aquelles que les portaren a terme es sentien sense cap tipus de força per implementar allò que idealment desitjaven o consideraven realment adient.

Identifiquem dos posicionaments: un que aposta per una gestió més o menys violenta però autogestionada, i un altre que rebutja la violència en totes les seues formes. “En el moviment a Exarchia, hi havia una discussió sobre com gestionar la seguretat. Hi havia un costat que volia una resposta més brutal i violenta, mentre que l'altre costat deia que no podíem fer això perquè no som el mateix que la policia, així que s'havia de buscar una altra solució” (E6). Aquestes respostes violentes tingueren lloc a alguns moments del període de la màfia al barri. Entre elles trobem manifestacions amb mostra d'armes, accions directes contra magatzems de màfies o bars gestionats per la màfia, desallotjaments d'okupes on residien persones involucrades en el tràfic de drogues, així com patrulles ciutadanes.

L'altra mirada planteja un acostament a la seguretat diferent “no crec en la seguretat en la manera que som responsables de portar-la ací, no crec en els grups que patrullen el barri per *portar* seguretat. Crec que en l'activitat diària dels centres socials, i la creació de més espais públics ens pot aportar seguretat (...) crear més cultura política, una comunitat més sòlida i trobar una manera de relacionar-se amb tota la gent que viu al barri és això que pot fer el barri més segur” (E6). Identifiquem al barri diferents tipus de pràctiques emmarcades en aquesta mirada, on les persones utilitzen i s'apropien de l'espai. Per exemple, el Parko Navarrinou, on les veïnes organitzades identifiquen la necessitat d'un parc infantil i d'espais oberts en general al barri i cooperen per construir-lo i mantenir-lo de forma autogestionada. “En un parc normal hi ha arquitectes i constructors que el fan per donar-ho al públic, així que tenim dos grups, els

que el fan i els que el consumeixen, diguem. El que volíem fer és esborrar aquesta distinció, volíem que la gent que l'utilitzava també el creara i la gent que el creara el fera servir..." (E2).

La plaça també ha viscut diferents transformacions com a forma de reivindicació de l'espai: plantar flors, construir un parc infantil, col·locar un quiosc informatiu sobre la situació del barri, o organitzar esdeveniments setmanals com projeccions de cinema, concerts, celebracions, mercadets solidaris, repartiment de menjar de les cuines col·lectives del barri o assemblees obertes. També al Lofos Strefi s'impulsaren noves activitats i es mantenien les prèvies al pla de privatització, com jornades esportives (que seguiren impulsant-se des dels espais assemblearis del barri per ocupar i reivindicar l'espai) o barbacoes. "Nosaltres fèiem una assemblea per a fer una escola moderna, com la de Ferrer i Guàrdia, es deia Alegria: Ale d'Alexandros, Gri de Grigoropoulos, A d'anarquista. Per a mi, això era una aposta de seguretat al barri". "No es va fer al final res del que plantejàvem, com cursos d'espanyol, de grec, d'art, jocs per a nens. Però d'ací va sorgir *Adespotos*, un dels equips de futbol autogestionats del barri. Ara tenim 40 nens i equips femení i masculí". "L'única cosa sana que quedava en aquests moments era la gent que va continuar participant i autoorganitzant-se al barri, fent comunitat" (E1).

Però també trobem formes d'apropiació o sentiment de propietat compartida en pràctiques no políticament planificades, com la cura de l'espai públic, amb neteja o cures dels animals i plantes que l'habituen, així com trobades socials als espais oberts i gratuïts, o el joc lliure de xiquetes. Les pràctiques que hem assenyalat, tant aquelles que transformen materialment l'espai públic com les que simplement en fan ús, es consideren al marge de l'ordre públic perquè el disseny de l'espai no contempla aquests tipus d'usos. En canvi, totes aquestes pràctiques que consisteixen en l'apropiació de l'espai i la seua transformació des de la comunitat, són el que entenem com a dret a la ciutat (Lefebvre, 1974; Harvey, 2013), com hem vist en anterioritat. Harvey (2013) assenyalava els *espais d'esperança* com aquells des dels quals es reivindica aquest dret. Espais creats per moviments socials i polítics, poden ser materials, com ara el Parko Navarrinou, o poden ser espais assemblearis, com ara les assemblees de veïns que s'organitzen per lluitar contra la gentrificació o l'especulació immobiliària a la plaça i al Lofos Strefi. La importància d'aquests espais radica en l'alternativa que suposen al model capitalista neoliberal i en el seu potencial transformador.

CONCLUSIONS

Anitzar el cas d'Exarchia ens ha proporcionat eines per pensar el concepte hegemònic de seguretat urbana, així com dibuixar unes línies bàsiques que poden servir per a articular propostes alternatives a aquest, tant conceptuals com pràctiques. A l'hora de percebre un espai com a segur, s'ha identificat el paper clau de la comunitat, de la vigilància informal de les veïnes i dels sentiments de pertinença i de copropietat de l'espai públic. Considerem que aquest és un dels punts fonamentals de la investigació, ja que aquests elements suggereixen una idea de seguretat alternativa a l'hegemònica i poden ser útils per a la configuració d'alternatives polítiques, com és el cas de la seguretat comunitària. En aquesta tasca és important entendre com la seguretat comunitària es troba íntimament relacionada amb la realització del dret a la ciutat, ja que depèn d'uns vincles comunitaris que es poden construir col·lecti-

vament mitjançant la participació en la vida i decisions urbanes, en les produccions d'espai urbà i en les transformacions de la ciutat.

La investigació ens ha ajudat a identificar una interessant dimensió, en bona part desatesa teòricament del concepte d'inseguretat, que més enllà de la violència física o atemptats a la propietat, es construeix de la mà del sentiment de desposseïció. Parlem d'una inseguretat davant la precarització de les vides. Aquesta desposseïció opera des d'una dimensió social, com la pèrdua de vincles veïnals per exemple, i una altra de material, com la desposseïció d'habitatge o llocs comunitaris/públics, i té un vincle directe amb els processos de gentrificació, policialització i turisticació del barri. La inaccessibilitat a l'habitatge, la privatització o tancament d'espais públics, la hipervigilància policial i el detriment de les xarxes comunitàries en són manifestacions d'aquests processos.

Seguim el camí dibuixat pels geògrafs crítics dins dels estudis de la geografia de la violència, i considerem que per fer-nos càrrec realment de la inseguretat cal atendre les arrels d'allò que la provoca. Entenent que la percepció d'inseguretat està construïda per una trama d'elements inabastable en aquest treball, l'acostament que hem pogut fer des d'aquesta investigació sí que ens permet participar en el debat actual al voltant de la seguretat, obrint el focus i assenyalant la dimensió de seguretat que es relaciona amb la desposseïció. En aquest sentit, i per a la producció d'espais segurs, podem subratllar la necessitat d'enfortir la comunitat des de llocs no estigmatitzadors i socialment justos, i d'aturar aquells processos que la fragmenten.

BIBLIOGRAFIA

- Arias, A. & Luneke, A. (2022). Inseguridad y producción en el espacio: la paradoja de la prevención situacional del delito. *Revista de Urbanismo*, 46, 95-111. <https://doi.org/10.5354/0717-5051.2022.61517>
- Avgi. (2023, 26 d'octubre). Να κάτσουν στο σκαμνί 3 αστυνομικοί ζητά η εισαγγελέας [EN Omonia – Violació d'una jove de 19 anys. El fiscal demana que tres policies s'assenten al banc dels acusats]. https://www.avgi.gr/koinonia/465670_na-katsoyn-sto-skamni-3-astynomikoi-zita-i-eisaggeleas
- Borja, A. (2017). ¿Refugiados de primera o segunda clase? *Relaciones Internacionales*, 36, 31-50. <http://hdl.handle.net/10486/680177>
- Capuccini, M. (2015). Urban space and social networks in times of crisis. A local perspective from the Exarchia neighbourhood of Athens. *The Greek Review of Social Research*, 144(A), 129-134. <https://doi.org/10.12681/grsr.8718>
- Capuccini, M. (2018). *Austerity & Democracy in Athens Crisis and Community in Exarchia*. Palgrave McMillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-64128-7>
- Collado, I. (2020). *El vessant comunitari de la llar. L'habitatge com a vertebrador del dret a la ciutat*. [TFM]. Universitat Oberta de Catalunya. <http://hdl.handle.net/10609/130246>
- Espinosa, J. (2020, 15 de juliol). El líder de la oposició grega, Kyriakos Mitsotakis, pide el fin de los encierros en Grecia [El líder de l'oposició grec, Kyriakos Mitsotakis, demana el fi dels confinaments a Grècia]. *El Mundo*. <https://www.elmundo.es/internacional/2020/07/15/5f0dc93bfdddf8588b45c6.html>

- Ethnos* (2019, 20 de setembre). Μητσοτάκης για κοντέινερ στα Εξάρχεια: Καμία αυθαίρεσία δεν θα γίνει αποδεκτή [Mitsotakis sobre els contenidors d'Exarquia: no es tolerarà cap arbitrarietat]. <https://www.ethnos.gr/Politics/article/62260/mhtsotakhsgiatokonteinerstaexarxeiakamiaaythairesiadent-haginetaitanekth>
- Frangakis, M. (2015). Public debt crisis, austerity and deflation: the case of Greece. *Review of Keynesian Economics*, 3, 295-313. <https://doi.org/10.4337/roke.2015.03.02>
- Gasparello, G. (2018). Respuestas comunitarias a la violencia en Cherán: seguridad, participación, reconstrucción del territorio y de la sociedad. En Fuentes, A. & Fini, D. (coord.), *Defender al pueblo Autodefensas y Policías Comunitarias en México* (pp. 177-202). Ediciones de Lirio.
- González, F. (2020). Espacio y violencia: elementos para un esquema comprensivo. *Revista de Investigación en Geografía*, 4, 53-71. <https://doi.org/10.22201/ffyl.26832275e.2020.4.1373>
- Harvey, D. (2005). *The new imperialism*. Oxford University Press.
- Harvey, D. (2013). *Ciudades Rebeldes: Del derecho a la ciudad a la revolución urbana*. Akal.
- In.gr*. (2019, 8 de setembre). Μητσοτάκης από ΔΕΘ: Επανερχόμαστε στην κανονικότητα στα Εξάρχεια [Mitsotakis de TIF: Restaurant la normalitat a Exarquia]. <https://www.in.gr/2019/09/08/politics/kyvernisi/mitsotakis-apo-deth-epanafora-tis-kanonikotitas-sta-eksarxeia/>
- Jacobs, J. (1961). *Muerte y vida de las grandes ciudades*. Capitán Swing.
- Lefebvre, H. (1974). La production de l'espace. *L'homme et la société*, 31, 15-32.
- Lefebvre, H. (1976). *Espacio y política*. Siglo XXI.
- Lefebvre, H. (2017). *Derecho a la ciudad*. Capitán Swing.
- Lialios, G. (2021) Property transformations in the centre of Athens during the economic crisis years (2009-2018). The case of Exarcheia. En Maloutas, T. & Spyrellis, S. (eds.). *Athens Social Atlas*. Compendi digital de textos i material visual. <https://doi.org/10.17902/20971.103>
- Maloutas, T. (2012). Contextual diversity in gentrification research. *Critical Sociology*, 38(1), 33-48. <https://doi.org/10.1177/0896920510380950>
- Newsbomb*. (2019, 24 de novembre). Επιχείρηση “Καθαρά Εξάρχεια”: Οι καταλήψεις και το νέο σχέδιο Χρυσοχοϊδη [Operació “Exarquia pura”: Les okupacions i el nou pla de Chrysochoidis]. <https://www.newsbomb.gr/ellada/story/1032006/epixeirisi-kathara-exarxeia-oi-katalipseis-kai-to-neo-sxedio-xrysoxoidi>
- Pasisis, K. (2019, 6 d'agost). Το σχέδιο του Κ. Μητσοτάκη για να σπάσει το “αυγό” των Εξαρχείων [El pla de K. Mitsotakis per trencar el vel d'Exarquia]. *The President*. <https://www.thepresident.gr/2019/08/06/to-schedio-toy-k-mitsotaki-gia-na-spasei-to-avato-ton-exarcheon/>
- Peet, R. (1975). The Geography of Crime: A Political Critique. *The professional geographer*, 27(3), 277-280. <https://doi.org/10.1111/j.0033-0124.1975.00277.x>
- Pettas, D., Avdikos, V., Iliopoulou, E., & Karavasili, I. (2022). “Insurrection is not a spectacle”: experiencing and contesting touristification in Exarcheia, Athens. *Urban Geography*, 43(7), 984-1006. <https://doi.org/10.1080/02723638.2021.1888521>

- Protagon. (2017, 10 de gener). Μητσοτάκης: “Θα καθαρίσω τα Εξάρχεια” [Mitsotakis: “Netejaré Exarquia”]. <https://www.protagon.gr/epikairota/o-mitsotakis-dilwse-oti-tha-katharisei-ta-eksarxia-kai-tha-ftiaksei-fylaki-ypsistis-asfaleias-44341320710>
- Protothema. (2019, 5 d'abril). Μητσοτάκης για Εξάρχεια: Ο νόμος θα εφαρμοστεί σε κάθε γωνιά της χώρας [Mitsotakis per a Exarquia: La llei s'aplicarà en tots els racons del país]. <https://www.protothema.gr/politics/article/879773/mitsotakis-gia-exarheia-o-nomos-tha-efarmostei-se-kathe-gonia-tis-horas/>
- Sennett (2019). *Construir i habitar: Ética per a la ciutat*. Arcàdia.
- Thetoc (2017, 10 de gener). Μητσοτάκης: Θα καθαρίσω τα Εξάρχεια και θα μειώσω τους φόρους [Mitsotakis: Netjaré Exarquia i reduiré els impostos]. <https://www.thetoc.gr/politiki/article/mitsotakis-tha-kathariso-ta-eksarxia-kai-tha-meiwsw-tous-forous>

Cómo citar este artículo:

Muedra García, I. (2024). La producció de l'espai i la seguretat urbana: un anàlisi de les experiències comunitàries del barri atenenc d'Exarchia. *Cuadernos de Geografía*, 113, 43-63.

<https://doi.org/10.7203/CGUV.112.28927>

Esta obra está bajo una licencia de Creative Commons Reconocimiento-NoComercial-SinObraDerivada 4.0 Internacional.

